

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ كِتَابَ اللَّهِ وَاهْلَ بَيْتِي؛ فَإِنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَى الْخَوْضِ.

مقدمه

با عنایت به دیدگاههای رهبر کبیر انقلاب و بنیان گذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی (قدس سره) در موضوع حقوق شهروندی، شهرداری تهران بر خود فرض دانسته است تا با ارائه فزاینده‌ای از فرمایشات ایشان در این خصوص، سهم اندکی در اعتلای اهداف عالی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران داشته باشد.

بر این اساس در این نوشتار مختصر، برخی از مفاهیم و مصادیق مربوط به حقوق شهروندی منجمله موارد مربوط به جوانان، فقرا و مستمندان، منع تبعیض در جامعه، حقوق زنان و حقوق سیاسی و اجتماعی شهروندان و... بیان گردیده است. امید است در این رهگذر گامی هر چند کوچک در ارائه دیدگاهی امام خمینی (ره) برداشته باشیم:

در خصوص جوانان

حضرت امام (ره) در صحیفه جلد 2 صفحه 289 خطاب به جوانان چنین فرمودند:

«شما جوانان تحصیل کرده در هر جا هستید وظیف خطیری دارید: وظیفه دفاع از اسلام که به عهده هر فرد مسلم است، وظیفه دفاع از میهن و استقلال آن که از وظیفه حتمیه اسلامی است، وظیفه شناساندن اسلام بزرگ به جوامع بشری، چه از ناحیه طرز حکومت و بسط عدالت آن و چه از ناحیه رفتار والی مسلمین با ملت، و چه از کیفیت معامله والی با بیت المال مسلمین.

شماها باید معرفی کنید اسلام را تا رژیمها و حکومتها بفهمند معنی حکومت و پاسداری از ملت را، تا جوامع بشری بدانند اسلام چه نحو حکومتی می خواهد، تا افکار غلطی که به واسطه عمال استعمار به جوانهای ما تحمیل شده است، تغییر کند. بکوشید و خود به احکام اسلام عمل کنید و

دیگران را وادار به عمل کنید و پرده ی ضخیمی که کجروان بر چهره نورانی اسلام افکنده اند برطرف کنید. ان شا الله تعالی خداوند به شما توفیق خواهد داد»

امام (ره) در فرازی از وصیت نامه سیاسی الهی خویش فرموده اند:

«... و از جوانان، دختران و پسران، می خواهم که استقلال و آزادی و ارزشهای انسانی را، ولو با تحمل زحمت و رنج، فدای تجملات و عشرتها و بی بند و باریها و حضور در مراکز فحشا که از طرف غرب و عمال بی وطن به شما عرضه می شود نکنند، که آنان چنانچه تجربه نشان داده جز تباهی شما و اغفالتان از سرنوشت کشورتان و چاپیدن ذخائر شما و به بند استعمار و ننگ وابستگی کشیدنتان و مصرفی نمودن ملت و کشورتان به چیز دیگر فکر نمی کنند، و می خواهند باین وسیله شما و امثال آن شما را عقب مانده و به اصطلاح آنان "نیمه وحشی" نگه دارند»

در خصوص اقشار ضعیف، فقرا و مستمندان

حضرت امام (ره) در صحیفه جلد 20 صفحه 340 و 341 در خصوص فقرا و مستمندان و ستمدیدگان جامعه و اقشار زحمت کش این چنین فرمودند:

«بزرگترین هدیه و بشارت آزادی انسان از اسارت فقر و تهی دستی به شمار می رود و بیان این حقیقت که صاحبان مال و منال در حکومت اسلام هیچ امتیاز و برتری از این جهت بر فقرا ندارند و ابدأ اولویتی به آنان تعلق نخواهد گرفت، مسلم راه شکوفایی و پرورش استعدادهاي خفته و سرکوب شده پابرهنگان را فراهم می کند و تذکر این مطلب که ثروتمندان هرگز به خاطر تمکن مالی خود نباید در حکومت و حکمرانان و اداره کنندگان کشور اسلامی نفوذ کنند و مال و ثروت خود را به بهانه فخر فروشي و مباحات قرار بدهند و به فقرا و مستمندان و زحمت کشان، افکار و خواسته های خود را تحمیل کنند، این خود بزرگترین عامل تعاون و دخالت دادن مردم در امور و گزیش آنان به اخلاق کریمه و ارزشهای متعالی و فرار از تملق گویی ها می گردد و حتی بعضی ثروتمندان را از اینکه تصور کنند که مال و امکاناتشان دلیل اعتبار آنان در پیشگاه خداست متنبه می کند. خلاصه کلام اینکه بیان این واقعیت که در حکومت اسلامی بهای بیشتر و فزونتر از آن کسی است که تقوا داشته باشد، نه ثروت و مال و قدرت و همه مدیران و کارگزاران و رهبران و روحانیون نظام و حکومت عدل موظفند که با فقرا و مستمندان و پابرهنگ ها بیشتر حشرو نشر و جلسه و مراوده و مراقبه و رفاقت داشته باشند تا متمکنین و مرفهین در کنار پا برهنه ها بودن و خود را در عرض آنان دانستن و قرار دادن، افتخار بزرگی است که نصیب اولیا شده و عملا به شبها و القائنات خاتمه می دهد که بحمدالله در جمهوری اسلامی ایران، اساس این تفکر و بینش در حال پیاده شدن است»

در این خصوص حضرت امام (ره) در وصیت نامه خود خطاب به مستضعفان جهان بیان داشته اند:

و شما ای مستضعفان جهان و ای کشورهای اسلامی و مسلمانان جهان بپاخیزید و حق را با چنگ و دندان بگیرید و از هیاهوی تبلیغاتی ابرقدرتها و عمال سرسپرده آنان نترسید؛ و حکام جنایتکار که دسترنج شما را به دشمنان شما و اسلام عزیز تسلیم میکنند از کشور خود برانید؛ و خود و طبقات خدمتگزار متعهد، زمام امور را به دست بگیرید و همه در زیر پرچم پرافتخار اسلام مجتمع، و با دشمنان اسلام و محرومان جهان به دفاع برخیزید؛ و به سوي يك دولت اسلامی با جمهوریهای آزاد و مستقل به پیش روید که با تحقق آن، همه مستکبران جهان را به جاي خود خواهید نشاند و همه مستضعفان را به امامت و وراثت ارض خواهید رساند. به امید آن روز که خداوند تعالی وعده فرموده است.

در خصوص عدالت اجتماعی (منع تبعیض)

حضرت امام در صحیفه جلد 16 صفحه 443 در خصوص منع تبعیض در اسلام اینچنین فرموده اند:

من مکرر اعلام کرده ام که در اسلام نژاد، زبان، قومیت و گروه و ناحیه مطرح نیست. تمام مسلمین - چه اهل سنت و چه شیعی - برادر و برابر و همه برخوردار از همه مزیا و حقوق اسلامی هستند. از جمله جنایتهایی که بدخواهان به اسلام مرتکب شده اند ایجاد اختلاف بین برادران سنی و شیعی است. من از همه برادران اهل سنت تقاضا دارم که این شیعات را محکوم و شیعه سازان را به جزا ندارد. متجاوزین شدیداً به جزی اعمال خود می رسند

از نظر امام، برخورداری از حقوق اجتماعی در جامعه براساس تابعیت کشور است و تمام شهروندان ایرانی از حقوق اجتماعی برخوردارند و در این زمینه، اقلیت های مذهبی نیز همچون مسلمانان، از این حقوق برخوردارند. به عبارت دیگر، حقوق اجتماعی براساس مذهب، در جامعه توزیع نمی شود:

«هر ایرانی حق دارد که مانند همه افراد از حقوق اجتماعی برخوردار باشد. مسلمان یا مسیحی و یا یهودی و یا مذاهب دیگر فرق ندارد».

در خصوص حقوق زنان

حضرت امام خمینی (ره) در "حوزه عمومی حقوق زنان" این چنین بیان فرموده اند:

((برای زن ابعاد مختلفه است، چنانچه برای مرد و برای انسان، این ورق صوری طبیعی نازل ترین مرتبه انسان است و نازلترین مرتبه زن است و نازلترین مرتبه مرد است. لکن از همین مرتبه نازل حرکت به سوی کمال است. انسان موجود متحرک است، از مرتبه طبیعت تا مرتبه غیب، تا فنا بر الوهیت)).

و همچنین در زمینه تساوی حقوق زنان با مردان می فرماید:

((اسلام نظر خاص بر شما بانوان دارد. اسلام در وقتی که ظهور کرد در جزیره العرب، بانوان حیثیت خودشان را پیش مردان از دست داده بودند؛ اسلام آنها را سربلند و سرافراز کرد، اسلام آنها را با مردان مساوی کرد)).

نیز در باره تساوی زن و مرد و حق دخالت در سرنوشت برای زنان فرموده اند:

((ما می خواهیم زن به مقام والای انسانیت برسد. زن باید در سرنوشت خودش دخالت داشته باشد)).

در مصاحبه با روزنامه هلندی دی -ولت گرانت، در پاسخ به این سوال که مشخصات حقوق زنان در جمهوری اسلامی چه خواهد بود؟ می فرماید:

((از حقوق انسانی، تفاوتی بین زن و مرد نیست زیرا که هر دو انسانند و زن حق دخالت در سرنوشت خویش را همچون مرد دارد. بله در بعضی از موارد تفاوتهایی بین زن و مرد وجود دارد که به حیثیت انسانی آنها ارتباط ندارد)).

((اسلام زن را مثل مرد در همه شئون، همان طوری که مرد در همه شئون دخالت دارد، زن هم دخالت دارد، همان طوری که مرد باید از فساد اجتناب کند، زن هم باید از فساد اجتناب کند ... زنها اختیار دارند، همان طوری که مردها اختیار دارند)).

در خصوص حقوق سياسي و اجتماعي شهروندان

حضرت امام خميني (ره) در حوزه آزادي احزاب و تشکيل اجتماعات اين چنين بيان فرموده اند:

کليه شهروندان حق دارند در گروهبندي هاي مختلف سياسي، اجتماعي، صنعتي و اقتصادي شرکت کنند. جلوگیری از اين حق مبانيت آشکاري با آزادي دارد، مگر آنکه تجمع و گروه بندي، خطراتي براي نظم عمومي مستقر داشته باشد.

از اين چيز بهتر چه مي خواستيد از یک انقلاب؟ همان که ملت مي خواست، آزادي را مي خواست، حاصل است. همه الآن آزاد نشسته ايد و در همه جا آزاد مجتمع هستيد و در پنج سال پيش هيچ نمي توانستيد یک همچون اجتماعي را ايجاد کنيد. آزديد، اين چيزي بود که ملت مي خواست و شد.

جمهوري اسلامي از اول که پيروز شد، آزادي را به طور مطلق به همه طو کارهاي خود مشغول بودند و بعضي از گروه ها که ناشناخته بودند، از طرف دولت به کار گمارده شدند. ليکن به تدريج فهميده شد که اينها يا توطئه گرند يا جاسوسي مي کنند. از طرف ديگر نمي شد که انقلاب را رها کنيم. نه اسلام اجازه مي داد و نه عقل که یک دسته از عنوان دولت يا غير دولت براي سرنگوني جمهوري اسلامي سوء استفاده نموده يا جاسوسي کنند و ما ساکت باشيم .

حضرت امام (ره) در فراز ديگري از وصيت نامه تاريخي خویش مي فرمايند:

و وصيت من به گروههاي مسلمان که از روي اشتباه به غرب و احياناً به شرق تمايل نشان ميدهند و از منافقان که اکنون خيانتشان معلوم شد گاهي طرفداري ميکردند و به مخالفان بدخواهان اسلام از روي خطا و اشتباه گاهي لعن ميکردند و طعن ميزدند، آن است که بر سر اشتباه خود پافشاري نکنند و با شهادت اسلامي به خطاي خود اعتراف، و با دولت و مجلس و ملت مظلوم براي رضاي خداوند همصدا و هممسير شده و اين مستضعفان تاريخ را از شرّ مستکبران نجات دهيد.

حقوق شهروندان در تعليم و تعلم و فرصتهاي برابر آموزشي

حضرت امام خميني (ره) در خصوص فرصت هاي برابر آموزشي ا اين چنين بيان فرموده اند:

در علم و تقوا کوشش کنيد که علم به هيچ کس انحصار ندارد، علم مال همه است

تحصيل که در مورد مردان عامل مهمي بري تحرک شغلي است در مورد زنان بري تحرک صعودي، متغير سرنوشت سازي به نظر مي رسد

لازم است تمام بي سوادان براي يادگيري و تمام خواهان و برادران باسواد براي ياد دادن بيا خيزند

همچنين ايشان در فرازي از وصيت نامه سياسي الهي خویش فرموده اند:

و اينجانب به همه نوجوانان و جوانان در مرحله اول، و پدران و مادران و دوستان آنها در مرحله دوم، و به دولتمردان و روشنفکران دلسوز براي کشور در مرحله بعد وصيت ميکنم که در اين امر مهم که کشورتان را از آسيب نگه ميدارد، با جان و دل کوشش کنيد و دانشگاهها را به نسل بعد بسپريد. و به همه نسلهاي مسلسل توصيه ميکنم که براي نجات خود و کشور عزيز و اسلام آدم ساز، دانشگاهها را از انحراف و غرب و شرق زدگي حفظ و پاسداري کنيد و با اين عمل انساني - اسلامي خود دست قدرتهاي بزرگ را از کشور قطع و آنان را نااميد نماييد. خدايتان پشتيبان و نگهدار باد.

در خصوص حقوق شهروندان در انتخابات آزاد

یکی از مهم ترین حقوق اساسی مردم در جامعه، حق تعیین سرنوشت است. این حق، از جمله حقوقی است که قانون اساسی بسیاری از کشورها آن را برای مردم برسمیت شناخته است. از دیدگاه حضرت امام خمینی (ره) حق تعیین سرنوشت از حقوق اساسی مردم می باشد که بموجب آن، هر ملتی باید سرنوشت خودش را خودش معین کند ایشان در این خصوص بیان فرموده اند:

همانطوری که مکرر من عرض کرده ام وسایرین هم گفته اند، انتخابات در انحصار هیچ کس نیست، نه در انحصار روحانیین است، نه در انحصار احزاب است، نه در انحصار گروهها است. انتخابات مال همه مردم است. مردم سرنوشت خودشان، دست خودشان است و انتخاب برای تحصیل سرنوشت شما ملت است.

از دیدگاه امام (ره)، نه تنها همه مردم داری حق رای هستند، بلکه اساس حق مشارکت و تعیین سرنوشت نیز برای همه مردم وجود دارد و تمامی اقشار مردم اعم از مرد و زن باید در سرنوشت خود مشارکت داشته باشند ایشان در خصوص مساوات شهروندان در رای دادن بیان فرموده اند:

باید همه شما در این امر نظر داشته باشید، در امور سیاسی نظر داشته باشید. برای اینکه امور سیاسی مخصوص یک طبقه نیست، همانطوری که علم مخصوص یک طبقه نیست. همانطوری که مردها باید در امور سیاسی دخالت کنند و جامعه خودشان را حفظ کنند، زن ها هم باید دخالت کنند و جامعه را حفظ کنند. زنها هم باید در فعالیت ها اجتماعی و سیاسی همدوش مردها باشند، البته با حفظ آن چیزی که اسلام فرموده است.

حضرت امام (ره) در فرازی از وصیت نامه خویش بیان فرموده اند:

و وصیت من به ملت شریف آن است که در تمام انتخابات، چه انتخاب رئیس جمهور و چه نمایندگان مجلس شورای اسلامی و چه انتخاب خبرگان برای تعیین شورای رهبری یا رهبر، در صحنه باشند و اشخاصی که انتخاب میکنند روی ضوابطی باشد که اعتبار میشود.

در خصوص اقلیت های مذهبی

از نظر حضرت امام خمینی (ره) اقلیت های مذهبی در حکومت اسلامی آزادی انجام فرائض مذهبی را دارا هستند. اقلیتهای مذهبی می توانند به طور آزادانه به اعمال مذهبی خود بپردازند. امام (ره) در آستانه پیروزی انقلاب و تشکیل حکومت اسلامی، در پاسخ به سوالی در این باره می فرمایند:

تمام اقلیت های مذهبی در حکومت اسلامی می توانند به کلیه فرائض مذهب خود آزادانه عمل نمایند

از دیدگاه امام وظیفه حکومت اسلامی حمایت از حقوق اقلیتهای مذهبی است. حکومت اسلامی باید از حقوق آنان همچون سایر شهروندان دفاع کند. امام (ره) درباره ی روابط بین اقلیتها میفرماید:

اقلیتهای مذهبی نه تنها آزادند، بلکه دولت اسلامی موظف است از حقوق آنها دفاع کند

و نیز در جای دیگر میفرماید:

حکومت اسلامی موظف است از حقوق آنان (اقلیتهای مذهبی) به بهترین وجه حفاظت کند

اسلام بیش از هر دینی و بیش از هر مسلکی به اقلیتهای مذهبی، آزادی داده است. آنان نیز باید از حقوق طبیعی خودشان که خداوند برای همه انسانها قرار داده است، بهره مند شوند. ما به بهترین وجه از آنان نگهداری می کنیم

اسلام همیشه حافظ حقوق مشروع اقلیت‌های مذهبی بوده و هست. آنان در جمهوری اسلامی آزادند و آزاده به مسائل خود می‌پردازند و در پناه حکومت اسلامی چون بقیه افراد، در اظهار عقیده آزادند

همچنین نین ایشان در وصیت نامه سیاسی الهی خویش در خصوص اقلیت‌های مذهبی بیان فرموده اند:

و به اقلیت‌های مذهبی رسمی وصیت می‌کنم که از دوره ی رژیم پهلوی عبرت بگیرند و وکلای خود را از اشخاص متعهد به مذهب خود و جمهوری اسلامی و غیر وابسته به قدرتهای جهان‌خوار و بدون گرایش به مکتب‌های الحادی و انحرافی و التقاطی انتخاب نمایند.

اسلام همیشه حافظ حقوق مشروع اقلیت‌های مذهبی بوده و هست. آنان در جمهوری اسلامی آزادند و آزاده به مسائل خود می‌پردازند و در پناه حکومت اسلامی چون بقیه افراد، در اظهار عقیده آزادند.

در خصوص آزادی بیان

"آزادی" یکی از مفاهیم اساسی است که حضرت امام خمینی (ره) با توجه به دیدگاه خواص خود درباره جهان و انسان به آن باور داشته و بر این اساس آزادی جایگاه والایی در اندیشه امام پیدا می‌کند تا جایی که آنرا یکی از بزرگترین نعمت‌ها می‌دانند ایشان در مورد آزادی بیان داشته اند:

قانون اساسی می‌گوید ملت‌ها باید آزاد باشند، ملت ایران باید مردمش آزاد باشند، مطبوعات باید آزاد باشد، هیچکس حق ندارد جلوی قلم را بگیرد.

و نیز در جای دیگر می‌فرمایند:

این ملت آزاد است به حسب قانون اساسی، به حسب شرع ملت آزاد است. قانون اساسی ملت را آزاد کرده

ایشان در خصوص آزادی بیان که فراتر از اندیشه و عقیده است و از حقوق اساسی است و در بسیاری از جوامع به رسمیت شناخته شده این چنین فرموده اند:

آنچه در آزادی بیان اهمیت بسیار دارد تشخیص حدود آن است. توهین و افتراء، شکستن حریم خلوت و تنهایی افراد، تجاوز به حقوق دیگران، افشاء اسرار دولتی، انتشار نوشته‌ها و صور قبیح و کفر و ناسزاگویی به مقدسات و تجاوز به حقوق اقلیت‌ها، نمونه‌هایی از تعدی به حقوق جامعه است

بیان همه چیز آزاد است. چیزهایی آزاد نیست که مضر به حال ملت ما باشد

ایشان در فرازی از وصیت نامه الهی سیاسی خود می‌فرمایند:

و باید همه بدانیم که آزادی به شکل غربی آن، که موجب تباهی جوانان و دختران و پسران میشود، از نظر اسلام و عقل محکوم است. و تبلیغات و مقالات و سخنرانیها و کتب و مجلات برخلاف اسلام و عفت عمومی و مصالح کشور حرام است و بر همه ما و همه مسلمانان جلوگیری از آنها واجب است. و از آزادی‌های مخرب باید جلوگیری شود. و از آنچه در نظر شرع حرام و آنچه برخلاف مسیر ملت و کشور اسلامی و مخالف با حیثیت جمهوری اسلامی است به طور قاطع اگر جلوگیری نشود، همه مسئول می‌باشند.

توصیه به دولتمردان بر حفظ حقوق شهروندی

حضرت امام خميني (ره) در خصوص رعايت شئونات و حفظ حقوق شهروندي به دولتمردان و توصيه نموده اند:

و به مجلس و دولت و دستاندرکاران توصيه مینمایم که قدر این ملت را بدانید و در خدمتگزاری به آنان خصوصاً مستضعفان و محرومان و ستمدیدگان که نور چشمان ما و اولیای نعم همه هستند و جمهوری اسلامی ره آورد آنان و با فداکاریهای آنان تحقق پیدا کرد و بقای آن نیز مرهون خدمات آنان است، فروگذار نکنید و خود را از مردم و آنان را از خود بدانید و حکومتهای طاغوتی را که چپاولگرانی بیفرهنگ و زورگویانی تهی مغز بودند و هستند را همیشه محکوم نمایید، البته با اعمال انسانی که شایسته برای يك حکومت اسلامی است

صد آهین ملت خللي حاصل نخواهد شد که خدمت گزاران بالا و والاتر در خدمتند، والله نگهدار این ملت و مظلومان جهان است